

ПРОБЛЕМЫ МИКРОКРЕДИТУВАННЯ МАЛИХ ПІДПРИЄМСТВ І ШЛЯХИ ЇХ ВИРІШЕННЯ

Пивоваров М. Г.

Кратко раскрыто понятие микрокредитование малых предприятий в Украине, состояние этого процесса, роль и влияние его на развитие мелкого бизнеса. Одним из важнейших инструментов успешного развития малого предпринимательства является состояние и развитие института микрокредитования и его поддержки со стороны государства. Исследования показали уровень решения данной проблемы в Украине на современном этапе. К сожалению, процесс выдачи микрокредитов в стране находится в стадии зарождения как с организационной, так и с экономической точки зрения. Рассмотрены основные направления решения данной проблемы.

Стисло розкрито поняття мікрокредитування малих підприємств в Україні, стан цього процесу, роль і вплив його на розвиток малого бізнесу. Одним з важливих інструментів успішного розвитку малого підприємництва є стан і розвиток інституту мікрокредитування і його підтримка з боку країни. Дослідження виявили рівень вирішення цієї проблеми в Україні на даний час. Нажаль, процес надання мікрокредитів в країні знаходиться в стадії зародження як з організаційної, так і з економічної точки зору. Розглянуто основні шляхи вирішення цієї проблеми.

The conception «Microcrediting of small business in Ukraine», the condition of this process, its role and influence on the development of small business is briefly shown in this article. One of the major instruments of successful development of small business is condition and development of microcrediting institution and its support by the government. The researches have shown the level of solving of this problem in Ukraine on modern stage. Unfortunately the process of giving microcredits in the country is on the Stage of birth both from organizational and from economic point of view. Major trends of solving the problem are considered.

Пивоваров М. Г.

канд. экон. наук, проф. КПУ
pivovarov_mg@ukr.net

УДК 330.354

Пивоваров М. Г.

ПРОБЛЕМИ МІКРОКРЕДИТУВАННЯ МАЛИХ ПІДПРИЄМСТВ І ШЛЯХИ ЇХ ВИРІШЕННЯ

Одним з основних рушійних факторів розвитку підприємницької діяльності є її фінансове забезпечення. У системі державної підтримки найважливішим, найвпливовішим і найбажанішим для суб'єктів підприємницької діяльності елементом є фінансово-кредитна підтримка [1]. Державна фінансово-кредитна підтримка по суті відображає фінансово-економічні відносини між державою і ринковими суб'єктами з приводу перерозподілу коштів [2]. Проте, при розробці державної економічної політики в сфері підприємництва слід мати на увазі, що якщо помилки у побудові системи фінансово-кредитної підтримки спроможні призвести до деяких порушень ефективності розподілу ресурсів, то помилки у побудові податкової системи держави обходяться економіці значно дорожче та мають значно не безпечніші наслідки [3].

При цьому, невирішеною залишається проблема активізації суб'єктів малого бізнесу як учасників кредитних ринків і споживачів послуг кредитування. Тому пропозиції щодо її вирішення є актуальними і очікуваними практиками.

Метою статті є дослідження особливостей стану і розвитку мікрокредитування малих підприємств в Україні та розробка концепції щодо його вдосконалення у теперішній час.

Національна програма сприяння розвитку малого підприємництва в Україні затверджена Законом «Про Національну програму сприяння розвитку малого підприємництва в Україні» від 21.12.2000 № 2157-III і передбачає напрями активізації фінансово-кредитної та інвестиційної підтримки малого підприємництва, зокрема такі:

- формування мережі регіональних фондів підтримки підприємництва і кредитно-гарантійних установ;
- розробка і впровадження ефективних кредитно-гарантійних механізмів мікрокредитування суб'єктів малого підприємництва;
- створення і підтримку фінансових інститутів, які працюють на розвиток малого підприємництва.

З практичного ж погляду:

– з одного боку, більшість намірів так і залишається деклараціями. Наприклад, питання про формування і впровадження ефективних кредитно-гарантійних механізмів мікрокредитування суб'єктів малого підприємництва так і не отримало подальшого розвитку;

– з іншого боку, навіть за умови, що всі пропозиції були б втілені в життя, навряд чи вони дали б очікуваний позитивний ефект, оскільки перевага віддається адміністративним інструментам регулювання. Натомість, завдання ринкових механізмів і інститутів розширило б можливості підприємців самостійно вирішувати власні фінансові проблеми, що у свою чергу дало б стабільний позитивний ефект для економіки на довгострокову перспективу.

Одним з ринкових шляхів вирішення фінансових проблем суб'єктів вітчизняного малого підприємництва є підтримка їх діяльності через розвиток послуг мікрокредитування, які можуть надаватися комерційними банками і небанківськими фінансово-кредитними установами (мікрофінансові організації – МФО).

Тому, одним із шляхів полегшення функціонування суб'єктів малого підприємництва в Україні є підтримка їх діяльності через розвиток послуг мікрокредитування. Формування пропозиції послуг мікрокредитування для суб'єктів малого підприємництва в Україні здійснюється комерційними банками [1].

Згідно з класифікацією ЄБРР, мікрокредити – це позики до 30 тис. дол., мінікредити – 30–125 тис. дол., але і ті, і інші видаються в рамках програми мікрокредитування. А згідно

з градацією НУФ, до мікрокредитів відносять позики до 50 тис. євро. Оцінити хоча б приблизно кількісний порядок виданих мікрокредитів можна лише по тих позиках, які банки видають по кредитних лініях ЄБРР і НУФ. Так, за попередні сім років дії програми суб'єктам малого бізнесу було видано 122 тис. кредитів [2].

Співпраця секторів банківського і небанківського мікрофінансування, з одного боку, створить стимули для формування стійкої структури української економіки, а з іншого боку, надасть додаткові можливості зростаючим суб'єктам малого підприємництва для переходу в сектор великих підприємств [3].

Найбільшого поширення в зарубіжних країнах отримала взаємодія банків та МФО на основі кредитних відносин. Крім цього, як спільна участь у макрофінансових програмах, так і просте отримання кредиту означає переказ депозитних та розрахункових рахунків клієнтів МФО та самої МФО до банків-партнерів або до банків-кредиторів. Для банків це означає отримання додаткових безготівкових коштів, а для МФО – збільшення рівня прозорості її операцій [4–6]. За даними регіонів фінансово-кредитну підтримку малого підприємництва в Україні здійснюють 184 банків, мережа філій яких складається з 1314 діючих філій; 277 фондів підтримки підприємництва; 2526 небанківських фінансово-кредитних установ, в т. ч. 1884 кредитних спілок [7].

Запроваджуючи все нові схеми кредитування малого і середнього бізнесу, намагаються не відставати від цього процесу і інші вітчизняні банки за рахунок власних коштів. Широкого розповсюдження нині набув також механізм кредитування малого бізнесу через кредитні спілки. Це неприбуткові громадські організації, що діють на кооперативних засадах з метою соціального захисту своїх членів шляхом здійснення взаємокредитування за рахунок їх акумульованих заощаджень.

Кредитна спілка створюється і діє, в першу чергу, для забезпечення можливості членам спілки отримати кредит на прийнятних для них умовах. Відсотки, отримані спілкою за кредитами, складають її дохід, який надалі направляється на формування фондів та нарахування відсотків на вклади членів спілки.

Аналіз даних щодо реального фінансового забезпечення УФПП впродовж восьми років свідчить про те, що ці питання залишилися без відповідної уваги з боку держави (табл. 1). Так, загальна сума проектного запиту щодо фінансування запланованих заходів розвитку малого підприємництва за період з 2001 по 2008 роки склала майже 900 млн. грн., а бюджетне їх наповнення за цей період – менше ніж 65 млн грн або 7,4 % від проектної суми.

Незначне поживалення в цих питаннях відбулося лише у 2003 та 2005 роках при відставанні від обсягів запиту в 4–8 разів. В інші роки фінансування заходів сприяння розвитку малого підприємництва, що здійснює на державному рівні УФПП, відбувалося у неприпустимо малих обсягах або, в останні два роки, зовсім відсутнє.

Питома вага обсягу фінансової підтримки суб'єктів малого та середнього підприємництва на безповоротній та поворотній основі за період з 2001 по 2008 роки склала відповідно 42,6 % та 42,9 від загального обсягу бюджетного фінансування за цей період.

За результатами 2008 року Держкомпідприємництвом та його територіальними представництвами було використано 23 777 тис. грн або 88 % від державним бюджетом на 2007 рік суми.

В цілому протягом року в регіонах проведено 135 засідань конкурсних комісій. З 519 претендентів, чиї документи відповідали встановленим вимогам, перемогли у конкурсі та отримали відшкодування відсоткових ставок 429 суб'єктів підприємницької діяльності, з них: 146 – фізичні особи-підприємці, 63 – малі підприємства, 220 – середні підприємства.

Найбільш успішними в реалізації програми часткового відшкодування за показником використання коштів виявилися такі регіони як: Луганська (4059 тис. грн), Львівська (3126 тис. грн), Донецька (2130 тис. грн), Хмельницька (1697 тис. грн), Кіровоградська області (1570 тис. грн). В той же час, аутсайдерами є такі регіони як Автономна Республіка Крим, м. Київ, Одеська, Київська, Рівненська, Миколаївська області та м. Севастополь.

За кількістю суб'єктів малого та середнього бізнесу, що отримали відшкодування, лідирували Сумська (49 одиниць), Луганська (41), Львівська (33), Кіровоградська (32), Івано-Франківська області (29). В цілому за оперативною інформацією регіонів станом на 01.01.2009 за даною бюджетною програмою Держкомпідприємництвом та його територіальними представництвами отримано 29 369 тис. грн, що складає 91,8 % від передбаченої державним бюджетом на 2008 рік суми у 32 000 тис. грн. Недофінансування програми за рахунком коштів державного бюджету становить 2 631 тис. грн.

Фактично використано на часткове відшкодування 29 359 тис. грн, що становить 99 % від отриманої або 91,8 % від передбаченої на 2008 рік суми. З 317 суб'єктів малого та середнього бізнесу, що отримали відшкодування, 170 протягом року створили додаткові робочі місця, з них: 42 – фізичні особи-підприємці, 20 – малі підприємства, 108 – середні підприємства.

Загальна кількість новостворених робочих місць становила 1803 одиниці, з них: 136 – у фізичних осіб-підприємців, 94 – на малих підприємствах, 1573 – на середніх підприємствах.

Найбільша кількість робочих місць у 2008 році створена у галузі промисловості (840), торгівлі; ремонту автомобілів, побутових виробів та предметів особистого вжитку (277), будівництва (265), діяльності транспорту та зв'язку (259).

Аналогічні програми підтримки фермерських господарств впроваджуються Мінагрополітики. Видатками державного бюджету на 2007 рік було передбачено 63 млн. грн для надання фінансової підтримки фермерським господарствам, в тому числі 38 млн грн – за бюджетною програмою «Фінансова підтримка фермерських господарств» та 25 млн грн – за бюджетною програмою «Надання кредитів фермерським господарствам». У грудні 2007 року із спеціального фонду держбюджету додатково надійшло 1,25 млн грн. Всього надійшло 64,25 млн грн, з яких на зазначені цілі використано 64,13 млн грн [7].

Серед пріоритетів розвитку послуг мікрокредитування виділяються наступні тенденції.

По-перше, розширення фінансово-кредитних операцій в регіонах. Наприклад, Райффайзен банк Аваль має плани поступового охоплення всіх обласних центрів програмою мікрофінансування. ПроКредит банк протягом найближчих п'яти років планує відкрити в регіонах 10 філіалів. Тобто, в перспективі можна очікувати, що банківські кредити стануть доступнішими приватним і дрібним підприємцям як географічно, так і за ціною.

З 1 березня 2005 р. в рамках проекту мікрокредитування в Херсонській, Миколаївській і Одеській областях стартувала нова програма «Агро+», розрахована виключно на дрібних фермерів – найбільш слабкий прошарок вітчизняних підприємців [8].

По-друге, використання західних банківських технологій (більшою мірою, ніж використання іноземних кредитних ресурсів).

Зокрема, щодо розробки спеціальної кредитної технології, розрахованої на цільову групу – малих українських підприємців. Ця технологія має істотні відмінності в питаннях кредитного аналізу, майнової застави й адміністрування кредиту від звичайних процедур кредитування.

Це також стосується організації навчання кредитних експертів за німецькою кредитною технологією, а також здійснення в кожному відділі мікрокредитування системи моніторингу кредитів. Довгострокову й технічну консультативну підтримку надають як у центральному офісі, так і в регіональних підрозділах банків-учасників. Технічна підтримка забезпечує уповноваженим банкам досить серйозні конкурентні переваги в сфері мікрокредитування.

По-третє, приділення основної уваги потребам малих підприємств. Стандартні продукти замінюються комплексними фінансовими послугами. Першим кроком стане надання, наприклад, овер-драфтних лімітів строком до 60 місяців. Крім того, банкіри обіцяють бути лояльнішими в питаннях застави. Кредити до 5 тис. дол. видають без застави. Для кредитів понад 5 тис. дол. передбачене покриття заставою лише 75 % суми наданого кредиту.

Питання щодо забезпечення кредитами малих підприємців сьогодні зміщується з вартості кредитів (ставка 15–18 % у валюті вже досить посилює й розумна; до речі, у США мікрокредити теж недешеві й коштують 10–11 %) і тривалості процедури їхнього оформлення у бік удосконалення банківського обслуговування та захисту підприємців.

Таблиця 1

Фінансове забезпечення УФПП для реалізації заходів державної політики сприяння розвитку підприємництва у 2001–2008 рр. (тис. грн)

Показники	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	Загалом
Проектний запит УФПП щодо фінансування заходів виконання Закону про Національну підтримку малого підприємництва	–	–	170 000,0	106 800,0	164 120,0	199 281,00	202 281,0	202 226,0	874 708,0
Фактичне надходження коштів на фінансове забезпечення розвитку підприємництва: – з Державного бюджету (загальний фонд) – з Державного бюджету (спеціальний фонд)	– –	– –	* 39 981,15-	903,95 4 029,00	*** 18 772,14 –	1 005,00 –	– –	– –	60 662,24 029,00
Кошти УФПП (поворотні кошти фінансової підтримки суб'єктів підприємництва)	7 838,75	3 022,88	570,79	1 351,48	1 720,80	2 934,12	3 502,14	6 268,00	27 208,96
Загальна сума коштів на фінансове забезпечення розвитку підприємництва в Україні	7 838,75	3 022,88	40 551,94	6 284,43	20 492,94	3 939,12	3 502,14	6 268,00	91 900,20
Фактично спрямовано на фінансування заходів з підтримки підприємництва	5 678,50	1 587,44	36 804,20	** 3 893,61	17 564,58	630,38	464,27	166,00	66 788,98
<i>у тому числі:</i>									
Створення регіональних і місцевих фондів підтримки підприємництва	416, 20	79,20	2 567,00	–	–	60,00	399,86	130,00	3 652,26
Заснування інших елементів інфраструктури (ресурсних, консультаційних, бізнес-центрів тощо)	273,7	–	4 301,30	–	–	–	–	–	4 575,00

В Україні вже розроблена «Національна програма сприяння розвитку малого підприємництва в Україні», де визначені основні напрями активізації фінансово-кредитної та інвестиційної підтримки малого підприємництва, зокрема такі: формування мережі регіональних фондів підтримки підприємництва та кредитно-гарантійних установ; розроблення та запровадження ефективних кредитно-гарантійних механізмів мікрокредитування суб'єктів малого підприємництва; створення та підтримка фінансових інститутів, які працюють на розвиток малого підприємництва [9, 10].

Комітетом ВРУ з питань фінансів і банківської діяльності розроблений законопроект «Про мікрокредитування суб'єктів малого підприємництва спеціалізованими установами». В законопроекті висвітлені: загальні засади мікрокредитування; порядок створення та припинення діяльності організацій мікрокредитування; порядок управління організаціями мікрокредитування; загальний порядок надання мікрокредитів; питання державного регулювання та контролю за діяльністю організацій мікрокредитування [11]. Але даний законопроект досі не прийнятий і не може бути використаний в практиці кредитного ринку.

ВИСНОВКИ

На нашу думку, формуючи правові основи діяльності фінансових установ з мікрокредитування в законодавчому порядку (крім висвітлених у законопроекті «Про мікрокредитування суб'єктів малого підприємництва спеціалізованими установами»), необхідно врегулювати питання щодо:

- визначення видів банків та небанківських фінансових установ мікрокредитування та порядку їх ліцензування;
- встановлення основних фінансових ризиків функціонування макрофінансових організацій (МФО); визначення цілей і напрямів регулювання діяльності МФО;
- переліку джерел формування фінансових ресурсів МФО;
- пільгового оподаткування МФО тощо.

Пропозиція послуг мікрокредитування може бути також істотно збільшена при взаємодії банків у сфері кредитування суб'єктів малого бізнесу з небанківськими макрофінансовими організаціями.

ЛІТЕРАТУРА

1. Святненко А. Рік мікрокредитування. 2005 року банкіри обіцяють удвічі-втричі збільшити обсяги мікро кредитів малому та середньому бізнесу / А. Святненко // Дзеркало тижня. – 2–8 квітня 2005 р. – № 12 (540). – С. 7.
2. *Microcredit for small business and business creation: bridging a market gap.* – Report, European commission. – 2003. – 53 p.
3. Концепція проекту Закону України «Про спрощену систему оподаткування, обліку та звітності суб'єктів малого підприємництва», 2010 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: www.dkrp.gov.ua/control/uk/publish/article?art_id.
4. Принципы, опыт и перспективы взаимодействия банков и небанковских микрофинансовых организаций / В. В. Бувев, Е. Г. Литвак, О. М. Шестоперов, А. О. Шеховцев; под ред. О. М. Шестоперова. – Национальный институт системных исследований проблем предпринимательства. – М., 2004. – 20 с.
5. Глуценко С. В. Напрями кредитування суб'єктів малого бізнесу в Україні / С. В. Глуценко // Економіка і прогнозування. – 2005. – № 4. – С. 81–94.
6. Миль Дж. С. Основы политической экономии с некоторыми приложениями к социальной философии / Дж. С. Миль. – М.: Эксмо, 2007. – 1040 с. – («Антология экономической мысли»).
7. Про стан та перспективи розвитку підприємництва в Україні: національна доповідь / К. О. Ващенко, З. С. Варналій, В. Є. Воротін, В. М. Гець, О. В. Кужель, Е. М. Лібанова, та ін. – К.: Держкомпідприємство, 2008. – 193 с.
8. Семенюта О. Г. Деньги, кредит, банки в РФ: учебное пособие / О. Г. Семенюта. – М.: Контур, 1998. – 302 с.
9. Гальчинський А. С. Теорія грошей / А. С. Гальчинський. – К.: Основи, 1996. – 413 с.
10. Інформаційно-допомоговий бюлетень «100 тисяч». – 2000, листопад. – Вип. 18. – С. 5.
11. Мікроефекти від мікрокредитів. – К.: РМПУ, 2005. – 60 с.